דילמא ר' יהודה וחסורי מחסרא וכו'. תימה דלמין זה בשוס מקום דקאמר חסורי מחסרא ולאוקמי אליבא דחד תנא ועוד לוקמיה כר' יוסי ובלא חסורי מחסרא. וי"ל משום דלקמן פסקינן כר' יהודה[8] לכך ניחא לאוקמיה אליבא דר' יהודה:

אבל בשאר מצות יצא. וא"ת הא לעיל אמר דשאר מצות ילפינן מק"ש כגון תרומה ומגילה וברכת המזון. וי"ל דרב יוסף פליג אסוגיא דלעיל: **בין** הדבקים. רב[9] אליבא מוסיף כגון ומכה אף דאם לא יתן ריוח אז נראה כמו ומרף וכן מוסיף ולא יתם אותו וחזרתם את ועשיתם את שלריך ליתן ריוח בין מ"ס שבסוף תיבה לאל"ף שבתחלת תיבה שאחרי וכן [8] לריך להתיז ז"י"ן של מזוזה שלא ישמע ש"י"ן למען שיהיה לנו שכר מצות ואין לנו לעשות על מנת לקבל פרס[8]: אהליס

דילמא רבי יהודה היא ולכתחלה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי לא ס"ד דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן מה שוטה וקטן דיעבד נמי לא אף חרש דיעבד נמי לא ודילמא הא כדאיתא והא כדאיתא ומי מצית לאוקמה כרבי יהודה והא מדקתני סיפא רבי יהודה מכשיר בקטן מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא ודילמא כולה ר' יהודה היא ותרי גווני קטן וחסורי מחסרא והכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש"ו בד"א בקטן שלא הגיע לחנוך אבל קטן שהגיע לחנוך אפילו לכתחלה כשר דברי רבי יהודה שרבי יהודה מכשיר בקטן במאי אוקימתא כר"י ודיעבד אין לכתחלה לא אלא הא דתני ר"י בריה דר' שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי ר' יהודה דיעבד אין לכתחלה לא אי ר' יוסי דיעבד נמי לא אלא מאי ר' יהודה ואפילו לכתחלה נמי אלא הא דתניא [6] לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי אי רבי יהודה הא אמר אפי' לכתחלה נמי ואי ר' יוסי הא אמר אפי' דיעבד נמי לא לעולם ר' יהודה היא ואפילו לכתחלה נמי ולא קשיא הא דידיה הא דרביה דתניא א"ר יהודה משום ר' אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו שנאמר שמע ישראל אמר לו ר' מאיר הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כונת הלב הן הן הדברים השתא דאתית להכי אפי' תימא ר' יהודה כרביה ס"ל ולא קשיא הא ר' יהודה הא רבי מאיר א"ר חסדא אמר רב שילא [a]הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה והלכה כרבי יהודה וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר' יהודה הוה אמינא אפילו לכתחלה קמ"ל הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה ואי אשמעינן הלכה כרבי יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה הוה אמינא [9]צריך ואין לו תקנה קמ"ל הלכה כרבי יהודה אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל לא יצא דכתיב [1]הסכת ושמע ישראל מיתיבי לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש דכתיב שמע ישראל [2]אבל בשאר מצות דברי הכל יצא והכתיב הסכת ושמע ישראל ההוא בדברי תורה כתיב: קרא ולא דקדק באותיותיה: א"ר טבי א"ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל: וא"ר [10]טבי א"ר יאשיה מאי דכתיב [2]שלש הנה לא תשבענה שאול ועוצר רחם וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכנים ומוציא אף שאול מכנים ומוציא והלא דברים ק"ו ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה: תני ר' אושעיא קמיה דרבא [3]וכתבתם הכל בכתב אפילו צואות א"ל דאמר לך מני [7]ר' יהודה היא דאמר גבי סוטה אלות כותב צואות אינו כותב והתם הוא דכתיב [4]וכתב את האלות האלה אבל הכא דכתיב וכתבתם אפי' צואות נמי אטו טעמיה דר' יהודה משום דכתיב וכתב [5]טעמיה דר' יהודה משום דכתיב אלות אלות אין צואות לא אצטריך סד"א נילף כתיבה כתיבה מהתם מה התם אלות אין צואות לא אף הכא נמי צואות לא כתב רחמנא וכתבתם אפי' צואות: תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם [1]שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים עני רבא בתריה כגון [9]על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ א"ר חמא ברבי חנינא [7]כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצנניין לו גיהנם שנאמר [5]בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמות: ואמר רבי חמא ברבי חנינא למה נסמכו אהליס

מדסיפא ר' יהודה. דקתני ר' יהודה מכשיר בקטן: **ודילמא כולה ר' יהודה היא ותסורי מחסרא וסכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש"ו.** והא כלאיתא והא כלאיתא: **בד"א.** דקטן לכתחלה לא בקטן שלא הגיע לחנוך אבל הגיע לחנוך אפי' לכתחלה שרי. הגיע לחנוך מצות כגון בן תשע וכן עשר כדאמרינן ביומא פרק בתרא (ל' פב.): **במאי אוקימתא.** למתניתין דמגילה: **כר' יהודה.** ומשמעת לן דכי אמר ר' יהודה בק"ש יצא דיעבד קאמר ולא לכתחלה: **אלא הא דתני רב' פוריס.** ואע"פ שהוא צריך לנרך ואין אזניו שומעות מני: **אלא מאי.** בעית למימר דר' יהודה היא דק"ש אפי' לכתחלה קאמר כי היכי דתיקו הא דר' יהודה בריה דר' שמעון בן פזי אליבא והאי דאפליגו בדיעבד להודיענך כחו דר' יוסי: **אלא הא דתניא רב'.** מני: **נעולם ר' יהודה** (ג) **אפי' לכתחלה מכשיר.** ודמגילה רבי יוסי היא ואפי' דיעבד נמי פסיל והא דתורם לכתחלה ר' יהודה והא דברכת המזון דרביה הוא דאמר ר' יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה צריך להשמיע לאזנו והאי לישנא לכתחלה משמע אבל דיעבד יצא: **השתא דאתית להכי.** דאשמעתן הא פלוגתא דר"מ: **אפי' תימא ר' יהודה.** דאמר בק"ש יצא דיעבד אין לכתחלה לא ומתני' דמגילה לכתחלה היא דפסלה לחרש וכו' יהודה היא והא דברכת המזון נמי ר' יהודה היא ודקא קשיא לך הא דר"י בריה דר' שמעון בן פזי מני ר"מ היא דמכשיר לכתחלה: **הלכה כר' יהודה.** דק"ש שלא השמיע לאזנו יצא: **הוה אמינא.** דר' יהודה לכתחלה נמי אמר והאי דאפליג דיעבד משום דרבי יוסי: **ואין לו תקנה.** אפילו בדיעבד: **בשאר מצות.** כגון הברכות: **הוה.** הסכת ושמע בדברי תורה כתיב דאמרי' בפ' הרואה (לקמן סג.:) כתמו עצמכם על דברי תורה: **ולא דקדק.** שמגמגם: **הלכה דברי שניהם להקל.** הלכה כר' יהודה דלא בעי שמיעה והלכה כר' יוסי דלא בעי דקדוק: **שאול ועולר רחם.** פסוק הוא בספר משלי שלש הנה לא תשבענה: **רחם מכנים.** הזרע ומוליד הולד: **שאול.** קבר: **שמכניסין בו בקולי קולות.** של בכי ומספד: **ומוציא.** שמהא כתיבה תמה ושלימה: **ואפילו צואות.** שבפרשה כגון וקשרתם וכתבתם לנרך לכתוב בתפילין ומזוזות: **דאמר לך מני.** הא דאצטריך ליה קרא לרבות צואות כתיבה: **רבי יהודה היא.** דשמעינן גבי כתיבת פרשת סוטה משום דלא כתיב ביה וכתבתם אלא וכתב דאמר אלות אין צואות לא כגון והשביע אותה הכהן ואמר הכהן דתנן (סוטה ד' יח.) רבי יהודה אומר כל עצמו אינו כותב אלא יתן ה' אותך לאלה ולשבועה: **משום אלה הוא.** דמשמע מיעוטא הא לא כתיב מיעוטא הוה משמע כולה אלתא מוכתב והכא דליכא מיעוטא לאה ליה לרבויינהו מוכתבתם: **בין הדבקים.** תיבות המדובקות זו בזו אם אין מפרידן כשהתיבה השניה מתחלת באות שהתיבה שלפניה גגמרת הוא קורא אותן שתי אותיות באות אחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהן כדאמרת רבא: **בפרש שדי.** אם תפרש שדי ותבדיל תיבות של מלכות שמים מלכים בה תשלג [10]בצלמון התורה אשר בה מלכים ימלוכו תשלג ותצנן לך את המות: אהליס

לא א מיי' פ"ג מהלכות ק"ש הלכה ח סמג עשין יח טור שו"ע או"ח סימן סב סעיף ג:

לב ב מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה ז סמג עשין מו טוש"ע או"ח סימן קפה סעיף ג וסימן רו סעיף ב:

לג ג מיי' פ"ג מהלכות ק"ש הלכה ח ט סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן סא סעיף כ:

לד ד (מיי' שם) טור או"ח רים סי' סב:

תורה אור השלם

1. וְדִבַּרְתָּ מִשָּׁה וְהִכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִסָּכֵת וְשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ:
דברים כז ט
2. לְעֲלוֹקָה שְׁתֵּי בְּנוֹת הַב הַב שְׁלוֹשׁ הֵנָּה לֹא תִשְׂבַּעְנָה אַרְבַּע לֹא אָמְרוּ הוֹן: שְׁאוֹל וְעֹצֶר רָחַם אֶרֶץ לֹא שָׂבְעָה מַיִם וְאֵשׁ לֹא אָמְרָה הוֹן: משלי ל טו-טז
3. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:
דברים ו ט
4. וְכָתַב אֶת הָאָלָת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל מֵי הַמָּרִים: במדבר ה כג
5. בְּפָרֵשׁ שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ תִּשְׁלַג בְּצַלְמוֹן:
תהלים סח טו

רבינו חננאל

תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים. ואע"ג דאם לא נתן ריוח בין הדבקים הללו יצא, דהא תנן קרא ולא דקדק באותיותיה יצא. מיהו עדיף טפי המדקדק, דהא אמר עלה מאן דקארי קריית שמע באותיותיה מצנניין לו גיהנם. הא מילתא גמרא היא וקרא סימנא בעלמא הוא. פי', אפי' רשע שנתחייב ירידה בגיהנם אם יש בידו זכות זו שהיה קורא את שמע באותיותיה, מצנניין לו אור גיהנם ומרוחין לו מ(ו)שרי השריפה. וכודכין את שמע. קימא לן כר' יהודה דאמר לא שהיו כורכין שמע ישראל עם ואהבת את יו"י אלא לעולם מפסיקין היו, [אלא שלא היו] אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ומאי כורכין דקתני דלא היו מפסיקין בדבר אחר בין שמע לואהבת את יו"י. ואנן מאי טעמא אמרי ליה, כי הא דדרש ר' שמעון בן פזי ויקרא יעקב אל בניו וגו', ולמד שביקש יעקב אבינו לגלות לבניו הקץ ונסתלקה השכינה הימנו, אמר דילמא חס ושלום פסול יש במיטתי, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק שיצא ממנו עשו, והן פתחו כולם ואמרו שמע ישראל וי"י וגו', כיון ששמע להם כך פתח הוא ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, התקינו במקום שאין בו מינים אומרים בחשאי, ובמקום שיש בו מינים אומרים אותו בקול רם.

הגהות הב"ח

(ג) רש"י ד"ה נעולם ר' יהודה היא ואפילו:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה כין כו' וכן לריך כו'. נ"ב יומא:

מוסף רש"י

הא כדאיתא והא כדאיתא. מדם לכתחלה ושוטה אפילו בדיעבד (מגילה יפ:). **אלא הא דתני רב' תורם.** ואע"פ שהוא לריך לנרך ואין אזניו שומעות הבנלכה שהוא מוליא מפיו (שם). **וכי מה ענין שאול אצל רחם.** למה נסמכו הני אהדדי (סנהדרין צב.). **אף שאול מכנים ומרגיא.** לתמיית המתים (שם). **שאול שמכניסין בו בקולי קולות.** בכבי גדול קוברין את המת (שם). **שמוציאין ממנו בקולי קולות.** שנאמר יתקע בשופר גדול (שם).

מוסף תוספות

א. אלא הכל מאהבת הבורא. ריבב"ן.

רב ניסים גאון

תני ר' (יאשיה) [אושעיא] קמיה דרבא וכתבתם הכל בכתב ואפי' צואות נמי אמר ליה דאמר לך מני ר' יהודה היא דאמר גבי סוטה אלות כותב צואות אינו כותב. עיקר דבריו של ר' יהודה במס' סוטה בפ' היה מביא את מנחתה (דף יז) בא לו לכתוב המגילה מאיזה מקום היה כותב ר' יהודה אומר כל עצמו לא היה כותב אלא יתן ה' אותך ובאו המים המאררים וגו' ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן:

ב) [מגילה יט:], **ג)** [עירובין מח. יומא פא: יבמות ט. גיטין מ. מיר מו: סוכות מ. וש' גיטין טו.], **ג)** סנהדרין נב., **ד)** [סוטה דף יח.], **ה)** [ע"ש בסוטה היטב], **ו)** [הגר הס שלא כסדרן ובשאלתות בפ' ואתחנן נמצאים כסדרן], **ז)** [בערוך ערך פרים ביאר הענין בתוספ' אחר ע"ש], **ח)** [ברב אלפס שלפנינו ליתא שלא הר דוי"ן של מזהרה בשם הירושלמי אמנם בכל"ש ובעור סימן פא איתא כל זה ומתב הכ"ר שכ"ל ה"ל יוצה בספר הרוקח ע"ש].

הגהות הגר"א

(א) תוס' ד"ה כין כו' וכן לריך כו'. נ"ב יומא:

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

אהלים לנחלים. כנחלים נטיו כאהלים נטע: **אף [אהלים].** בתי מדרשות. **אהלים לשון נטיעה** נופלת בהם שנאמר ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא): **קטרין ליה גננא.** קוסרין לו חופה להסיאו אשה: **יחזור לראש.** כגון שהיה יודע שבפרק זה טעה ולגן אינו יודע באיזה מקום בו טעה: **בין פרק לפרק.** שיודע שגמר הפרשה וצריך להתחיל פרשה אחרת ואינו יודע באיזה מהן: **יחזור לפרק ראשון.** להפסק ראשון (ג) והיה אם שמוע: **בין לפניכה לאחריכה.** שיודע שצריך לומר וכתבתם ואינו יודע אם ראשון אם שני: (ד) **וא"ר יוחנן.** לתנא וכו': **פרריה נקט.** (ה) אין לטעות מכאן עד אמת ויציב וא"צ לחזור אלא לאמת שהפרשה שגורה בפיו: **מתני' האומנין.** שהם עסוקים במלאכתן בראש האילן או בראש הגדר והגיע זמן ק"ש קורין אם מיד: **נדבך.** בנין של אבנים כמו נדבכין די אבן גגלא (עזרא ו): **מה שאינן ראשין לעשות כן בתפלה.** דלגותא דחמי היא ובעי כוונה הלכך אין מתפללין בראש האילן ובראש הנדבך דילמא נפלי דאין יכולין לעמוד שם אלא על ידי הדחק ומחמת בעותא לא מצי מכווני: **גמ' ומתפללין בראש ובראש התאנה.** בזמן שעוסקין בהן מפני שעניפיהם מרובים ויכולין לעמוד שם אלא בדוחק ואין שם פחד נפילה לפיכך מתפללין בראשם אבל בשאר אילנות אין מתפללין: **אין דך ואין דך.** כלומר אין מתאנה בין משאר אילנות: **יורד ומתפלל.** דהא אינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו: **לפי שאין דעתו מיושבת עליו.** מצעתותו ואם הקלו אבל פועלים מפני בטול מלאכה לא הקלו אבל בעל הבית: **כרם דבית שמואל.** בכמה מקומות קרי ליה כר לחל ובית שמואל היתה ונשבית בין העמים כדאמר בכתובות (דף כג.) ובא עליה אחד ונתעברה הימנו ואח"כ נתגייר ושמיה איסור כדאמרי' בבא"ב (דף קמט.) כב מרי בריה הורתו אלא בקדושה הוה לך לא היה נקרא על שם אביו: **תנן האומנין קורין בראש האילן.** אפי' בזמן שהן עסוקין אלמא לא בעי כוונה: **שבטלין ממלאכתן וקורין.** כדי שיהו קורין בכוונה דשאין להיבטל ממלאכתן: **פרק ראשון.** פרשה שמע בעי כוונה: **קורין את שמע ומברכין לפניה ולאחריה.** בתקונה וכן בזמן תפלה: **אבל אין יורדין לפני התיבה.** אינו דשאין ליבטל ממלאכתן ולירד לפני התיבה לעשות שליח צבור שיש שם בטול מלאכה יותר מדאי: **מעין שמונה עשרה.** הגינו לדעת דרכיך כי שכולן (ו) י"א ברכות בברכה אחת וג' ברכות בשאר אחת שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות: **בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה.** כגר פירשתיה בפרק ראשון (דף יא.): **מתני'**

אהלים לנחלים. [1]כנחלים נטיו בגנות עלי נהר כאהלים נטע וגו' לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות: הקורא למפרע לא יצא וכו': רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גננא לר' אלעזר אמר להו אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא דבי מדרשא ואיתי ואימא לכו אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דר' יוחנן [2]קרא [3]וטעה ואינו יודע להיכן טעה (ז) באמצע הפרק יחזור [4]לראש בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה אמר ליה ר' יוחנן לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם אבל פתח בלמען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואתי אתא ואמר להו אמרו ליה [5]אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו: **מתני'** [6]האומנין קורין בראש האילן ובראש הגדבך מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה [7][8]חתן פטור מק"ש לילה הראשונה ועד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה ומעשה בר"ג שנשא אשה וקרא לילה הראשונה אמרו לו תלמידיו [9]למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש אמר להם איני שומע לכם לבטל הימני מלכות שמים אפי' שעה אחת: **גמ'** [10]ת"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הגדבך [11]ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללין [12]ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הגדבך אלמא לא בעי כונה ורמינהי הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן הוא אומר [2]הסכת ושמע ישראל מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת אשתיק א"ל מידי שמיע לך בהא א"ל הכי [13]אמר רב ששת והוא שבטלין ממלאכתן וקורין והתניא [14]בית הלל אומרים עוסקין במלאכתן וקורין לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני [15]ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ואוכלין פתן [16] ומברכין לפניה ולאחריה [17]ומתפללין תפלה של שמונה עשרה אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם והתניא מעין י"ח אמר רב ששת לא קשיא [18]הא ר"ג הא ר' יהושע אי ר' יהושע מאי איריא פועלים אפילו כל אדם נמי אלא אידי ואידי ר"ג ולא קשיא [19]כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן והתניא [20]הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין פתן [21]ואין מברכים לפניה [א] אבל מברכין לאחריה שתים כיצד [22]ברכה ראשונה כתקונה שניה פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ במה דברים אמורים בעושין בשכרן אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן מברכין כתיקונה: חתן פטור מק"ש: [23]תנו רבנן [24]בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב מאי משמע אמר רב פפא כי דרך מה דרך רשות אף הכא נמי רשות מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי אם כן לימא קרא בלכת מאי בלכתך שמע מינה בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת אי

אהלים לנחלים. פי' הקונטרס דכתיב כנחלים נטיו כאהלים נטע. ולי נראה דאהלים דהתם קרא לאו לשון אהל אלא לשון בשמים[א] אלא נראה מדסמיך מה טובו אהליך לכנחלים נטיו: **הקורא** את שמע ואינו יודע להיכן טעה **יחזור לראש.** פי' מעשה שאינו יודע מהיכן טעה אבל אם היה יודע מהיכן טעה שדלג מיבה או פסוק ואינו צריך לחזור אלא מאותו פסוק ואילך וכן בהלל ומגילה: **מעשה בר"ג שנשא אשה וקרא** ק"ש בלילה **ראשונה.** לאו מעשה לפתור הוא דקמ"ל אם גדול הוא וכוטח בעצמו שיוכל להתכוין והוא ראוי ליטול את הסס[א] הרשות בידו: **לפי שאין דעתו מיושבת עליו.** ואם תאמר תיפוק ליה משום דאמרינן לעיל (דף י:) לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל. ויש לומר דהתם מיירי על גבי כסא או ספסל אבל באילן שעלה שם לעשות מלאכתו הוי כמו עלייה[ב]: **הא** בפרק ראשון. לאו דוקא נקט פרק ז'. דהיינו אגינא דרבא ורבא אמר לעיל (יג:) פסוק ראשון לבד והכי אלכתא: **אפי'** כל אדם נמי. ולא"ת הא שאר כל אדם רשות ופועלים חובה. וי"ל דפשיטא ליה כיון שיכול לומר מעין י"ח אין זה שום חלוש אם הפועלים אומרים אפילו לכתחלה[ג]: **וחותם** בברכת הארץ. אע"ג דמלאוריתא הס. יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל וגזרו[ד] [25]במלאכת בעל הבית[ד]: אי

עין משפט
נר מצוה

לד א מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה יג יד סמג עשין יח טור ש"ע א"ח סימן סד סעיף ג ג ד:
לה ב מיי' שם הלכה ד סמג שם טור ש"ע א"ח סימן סג סעיף ח:
לו ג מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ה סמג שם טור ש"ע א"ח סימן ע סעיף ג:
לז ד ה מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ה טור ש"ע א"ח סימן ל סעיף ג:
לח ו מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה ד סמג שם טוש"ע א"ח סימן סג סעיף ז:
לט [ז ח מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ח] [טוש"ע א"ח סי' קי סעיף ב]:
מ ט מיי' פ"ב מהלכות ברכות הלכה ב:
מא י מיי' ופמג שם טור ושו"ע א"ח סימן קלא סעיף א:

מוסף רש"י

סרכיה. מנהגו (ע"ז ל.). **חתן פטור מקריאת שמע.** קריאת שמע שאמרו חכמים, זהו ק"ש של שחרית וערבית מייב (הפרדס עמ' יד, האורחות ח"ב סי' ב, מחזור וימרי סי' תסז, ולא מצינו בראשונים מי שפי' כן). **אם לא עשה מעשה.** פירוש משום דטריד במחשבת בעילת פנוה, אבל אם בעל מייב (שם ושם ושם). **לפי שאין דעתו מיושבת עליו.** לא הקלו אלא בעל הבית שהוא בראש עצמו, ואפילו הנעבר שפיטמו כיס יש לו לגיון בתפילתו (אר"ז סי' פב ופרי"ד בשם רש"י).

מוסף תוספות

א. כדכתיב [תהלים מה] מר ואהלות. תוס' הרא"ש. ב. כיון דעלה באילן לעשות מלאכתו, הרי כאדם שעלה לעליה, ומצי להתפלל אי לאו משום שאין דעתו מיושבת עליו. שם. ג. דהא מילתא דפשיטא היא דכיון שכל אדם יכול להתפלל לכתחלה מעין י"ח דפועלים צריכין לעשות כן. שם. ד. כדי שישכרום בעלי בתים. שם.

רבינו חננאל

א"ל ר' יוחנן ל"ש אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם אבל פתח בלמען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואתי. ואמר ר' יוחנן ואם פתח זה הקורא למען ירבו ימיכם, ודאי בפרק שני עומד דלישנא דרושא נקטא, ואי לא חזרר לפרק ראשון. קרא וטעה יחזור למקום שטעה ואם אינו יודע באיזה מקום טעה יחזור לראש. **והתניא בית הלל אומרים** עוסקין במלאכתן וקוראין. **לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני.** דלכו"ע אסור במלאכה בפרשת שמע, משום דהא משוי ליה עראי. **ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית וכו'.** ואסיקנא פועלים העושין מלאכה לבעל הבית ב[סעוד]תן בלבד בלא שכירות, קורין ק"ש בעונתה ומתפללין י"ח ברכות כתיקנן, ואין יורדין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהן, ואם נוטלין שכר מבטלין ממלאכתן וקורין ומברכין לפניה ולאחריה ומתפללין מעין י"ח ברכות, ג' ראשונות וג' אחרונות הבינו באמצע, וכשאוכלין מברכין לאחריה שתי ברכות הין אחת כתיקנה השניה פותח בברכת הארץ וכוולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ. ואם היו עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מסב עמהן מברכין כתיקנן ארבע. **ת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמ' הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב וכו'.** אוקימנא בכונס בתולה ומישום דטריד במצוה פטור, ודיקינן לה מדכתיב ודברו[ת] בם בש'[בתך] ובל'[כתך] בד'[רך], כלומר אפי' בלכתך בדרך חייב אתה לדבר בם בדברי תורה, וכן [נ"א: והן] קרית שמע. ודיקינן מדלא כתיב בלכת בדרך אלא בלכתך, ש"מ בלכתך דיוקך לדבר הרשות אתה חייב לקרות קרית שמע, אבל בלכת לדבר מצוה פטור, ש"מ שהעוסק במצוה וטרוד פטור מק"ש. ודוקא בתולה דאיכא טירדא ומצוה הוא דפטור, אבל הכונס את האלמנה אע"ג דמצוה היא כיון דליכא טירדא חייב [דבעינן מצוה וטירדא]. **וכן אבל וכיוצא בו דאיכא טירדא וליכא מצוה חייב, דבעינן מצוה וטירדא.** והכונס בתולה פטור מק"ש אם לא עשה מעשה עד מוצאי שבת שהן ד' לילות. אבל אבל חייב, דקימא לן כרב דאמר אבל חייב בכל מצוות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שנאמר בהן פאר.

מסורת הש"ס

א) תוספתא פ"ב ה"ה, ב) נתחלף הפרק כל"ל, ג) [נקמן כד: שבת מח.], ד) מתוכות דף נ:, ה) ר"ה לא., ו) תוספתא פ"ב ה"ח, ז) לעיל יא., ח) תוספתא פ"ב ה"ח, ט) [נקמן כח:], י) תוספתא פ"ב הכ"ה ע"ש, כ) נקמן דף מו., ל) לעיל דף יא. סוכה פ"ב דף כה. מנחות דף ו: (שמות פ"ו), מ) [עי' תוס' סוכה כה. ד"ה וכלכתן], נ) [עי' כרשב"ם], ס) [כל"ל וכ"ה בא"ז], ע) [נקמן כט.], פ) [דכריס מן], צ) [ל"ל שתי], ק) [בלמודה ל"ל פותח מאמצ גם הכ"מ פ"ב מהלכות ברכות דין ב' בעתיק דברי תוס' הלנו ותוחם וכו' ולכן ל"ל דהיה הגי' לפניהם כמ"ש הטור סימן קצא שיש פותח וכו' וסוגו וכו' ותוחם בברכת המזון], ר) נראה דכל הנהה זו היא מגריסת הלכו. קהילות יעקב.

תורה אור השלם

1. כְּנַחֲלִים נִטָּיוּ כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְיָ כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם: במדבר כד ו
2. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ: דברים כז ט

הגהות הב"ח

(א) גמ' לחיכן טעה יחזור לראש כאמצע סס' יחזור לתחלת הפרק בין פרק לפרק כל"ל: (ב) שם ואוכלין פתן ואין מברכין לפניה) תמ"מ. וי"ל דאלמסי' והאמר"י נרסי' ומברכין לפניה וכן הוא בטור בסימן קל"ל ד): (ג) רש"י ד"ה יחזור לפרק וכו' ולאמון ויתחיל והיה אם: (ד) שם ד"ה ואמר ליה כו' יוחנן:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה ואין מברכין לפניה שאינה מן התורה. עי' לקמן (דף לה ע"ב) תוס' ד"ה לפניו ד"ה אלא. ויומא (דף עט ע"א) תוס' ד"ה ולא ביקר. ובסוכה (דף מו ע"ב) תוס' ד"ה ולא ביקר. ותוליון (דף קז ע"ב) תוס' ד"ה ולא ביקר: **תוס'** ד"ה חותם בו' במלאכת בעה"ב. עי' לקמן (דף מו ע"ב) תדע דהטעוד והמעיד לא לתוריית שהרי פועלים עוקרים אותה. וי"ע:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ואין מברכין לפניה. נ"ב וכ"ה גירסת תוס' (ביומא ע"מ ב' ובסוכה כ"ו ב' ובתוליון ק"ז ב') אבל גירסת ר"ח והגאונים ומברכין לפניה וכ"כ בתוספתא (כ"כ הרשב"א אבל ליתא בתוספתא שלנו):

רב ניסים גאון

לשה נסמכו אהלים לנחלים. והוא שנאמר בתורה (במדבר כד) משמו של בלעם מה טובו אהליך יעקב כנחלים נטיו:

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

אי הכי מאי אירא בתולה. מי אמרת בשלמא דטעמא משום ערלה שפיר אלא מאחר שהוא תולה הטעם במצוה אלמנה נמי[8]: **אסטנים אני.** ואיכא דאר אם לא היה רוחץ דאיכו אסור לרחוץ בימי אבלו אלא משום פגועו וגם לחוף ראשו אי הכי מאי אירא הכונס את הבתולה אפי' כונס את האלמנה נמי הכא טריד והכא לא טריד אי משום טרדא אפילו טבעה ספינתו בים נמי [6]אלמה אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה [8]חוץ מן התפילין שהרי נאמר בהן פאר שנאמר [1]פארך חבוש עליך וגו' אמרי התם טרדא דרשות הכא טרדא דמצוה: **מתני'** [6]רחץ לילה הראשון שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו [6]למדתנו רבינו [7]-[2]שאבל אסור לרחוץ אמר להם איני כשאר בני אדם אסטנים אני [6]וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו [6]למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים אמר להם אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה [2]חתן אם רוצה לקרות קרית שמע לילה הראשון קורא רבן שמעון בן גמליאל אומר [6]לא כל הרוצה ליטול את השם יטול: **גמ'** מ"ט דרבן (שמעון בן) גמליאל קסבר [6]אנינות לילה דרבנן דכתיב [2]ואחריתה כיום מר ובמקום אסטנים לא גזרו ביה רבנן: וכשמת טבי עבדו וכו': ת"ר עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים [6]מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו כיון שראה אותם עלה לעלייה ועלו אחריו נכנס לאנפילון נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו אמר להם כמדומה אני שאתם נכנים בפושרים עכשיו אי אתם נכנים אפילו בחמי חמין לא כך שניתי לכם [7]עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא מה אומרים עליהם כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא לך חסרונך **תניא** אידך [7]עבדים ושפחות אין מספידין אותן ר' יוסי אומר אם עבד כשר הוא אומרים עליו הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו אמרו לו אם כן מה הנחת לכשרים: ת"ר [6]אין קורין אבות אלא לשלשה ואין קורין אמהות אלא לארבע אבות מאי טעמא אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן אי הכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן אלא עד הכא חשיבי טפי לא חשיבי תניא אידך [6]עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית ושל ר"ג היו קורים אותם אבא פלוני ואמא פלונית מעשה לסתור משום דחשיבי: א"ר אלעזר מאי דכתיב [3]כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי כן אברכך בחיי זו ק"ש בשמך אשא כפי זו תפלה ואם עושה כן עליו הכתוב אומר [4]כמו חלב ודשן תשבע נפשי ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים העוה"ז והעולם הבא שנאמר [4]ושפתי רננות יהלל פי: ר' אלעזר בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלום וריעות ותרבה גבולנו בתלמידים ותצליח סופנו אחרית ותקוה ותשים חלקנו בגן עדן ותקננו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך ונשכים ונמצא [6]יחול לבבנו ליראה את שמך ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה. רבי יוחנן בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך ותתכסה בעזך ותתעטף בחסידותך ותתאזר בחנינותך ותבא לפניך מדת טובך וענותנותך. ר' זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם [6]מאבותינו. ר' חייא בתר דמצלי אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא תורתך אומנותנו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו. רב בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלימה חיים של עושר וכבוד חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה. רבי בתר צלותיה אמר הכי [6]יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מיצר רע מהבר רע משכן רע ומשטן המשחית [6]ומדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית ואע"ג דקיימי קצוצי עליה דרבי. רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום

בפמליא

מתני' רחץ לילה הראשון שמתה אשתו. ונקבריה בו ביום ואע"פ שאבל אסור ברחיצה הוא רחץ כדאמר טעמא אסטנים אני והוא אדם מעונג ומפונק: **גמ' קסבר אנינות לילה דרבנן.** ואע"פ שהיא ליל יום המיתה וכתיבא אנינות באוריתא דכתיב לא תאכלי באוני ממנו (דברים כו) ופתות מיום אחד אינו אנינות דילפי רבנן מואחריתה כיום מר קסבר ר"ג אין לילה של אחריו עם היום אלא מדרבנן הוא כשאר ימי האבל וגבי אסטנים לא גזור בה רבנן. פלוגתייהו דתנאי היא בזבחים (דף צט:) באנינות לילה אי מדאוריתא אי מדרבנן: **אין עומדין עליהם בשורה.** כשמוזכיר מבית הקברות היו עושים שורות סביב האבל ומנחמין אותו ואין שורה פחותה מעשרה: **ברכת אבלים.** ברכת רחבה שמברין אותו שעורה לאשורה משל אחריו ומברכין שם ברכת אבלים והיא מפורשת בכתובות פרק לאשון (דף ח:): **לאנפילון.** בית קטן שלפני טרקלין הגדול: **נכוים בפושרים.** כלומר סבור הייתי שתבינו דבר ברמז מועט שרשאיתם אותי סר מעליכם ליכנס לאנפילון: **הוי.** לשון גיירה ועקה: **אין קורין אבות.** ליאר אל: **אלא לשלשה.** אברהם יצחק ויעקב לאפוקי שבטים: **אלא לארבע.** שרה רבקה רחל ולאה: **אבא פלוני אמא פלונית.** לא בבניהם קאמר אלא בשאר בני אדם כעין שאנו קורין עכשיו מר פלוני מרת פלונית כך היו רגילין לומר אבא פלוני ואמא פלונית: **כן אברכך.** וכמו חלב ודשן. תרי קראי דסמיכי להדדי: **רננות.** שתים: **כפורינו.** גדולינו: **אחריה ופקוה.** שתהא אחריתנו טובה ונראה מה שקיינו: **ופקננו.** לשון תקון: **ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך.** שלא יתגבר עלינו יצר הרע בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום אלא כשנשכים בכל בקר נמצא לבבנו מייחל לך: **ותבא לפניך קורת נפשנו.** כלומר שפוק לרבנו ופקוק רוחנו: **ותביט ברעתנו.** תדע ותתן לבך ברעה הנראה עלינו: **מעזי פנים.** שלא יתגברו בי: **ומעזות פנים.** שלא יוציאו עלי לעז ממזרות: **שאינו בן ברית.** שאינו מהול: **ואע"ג דקיימי קצוצי עליה דרבי.** שהיו שוטרים עומדין במצות אנטוניוס להכות ולהנקם בכל העומדים עליו:

בפמליא

עין משפט נר מצוה

מא א (מיי' פ"ד מהלכות תפילין הלכה יג) וסי"ד מהלכות אבל הלכה ט [ומגמ עשין דרבנן כן עוסי"ע סו"ס סי' לח סעיף ה ויו"ד סימן שפח סעיף ג):

מב ב מיי' פ"ט מהלי' אבל ה"ג וסי"ב הל' [ח] ג [ד] ומגמ עשין מד"ס ב טור שו"ע יו"ד סימן שפח סעיף ג:

מג ג מיי' פ"ד מהלכות ק"ש הלכה ז טור שו"ע או"ח סימן ג סעיף ג:

מד ד מיי' פי"ב מהלי' אבל הלכה יב טור שו"ע יו"ד סימן שמ סעיף ג:

ה [מיי' שם]:

[מד] [ו] מיי' פ"ד מהלכות נחלות הלכה ה שו"ע חו"מ סימן רנט סעיף ה:

רבינו חננאל

ובמקום אסטנים לא גזרו רבנן. אבל אסור ברחיצה ואפי' אסטנים [מפונק] אלא אם הוא מסוכן שאם אינו רוחץ מסתכן פטור. דכיון דלרפואה עבד כשעת הדחק הוא ושרינן ליה. ולאו כל מאן דאמר איסטנים אני מהימני' ליה אלא עד דיאמרו הבקיאין. **מתני'.** חתן אם רצה לקרות את שמע בלילה הראשון קורא ובו'. קי"ל כסתמא דמתניתין אע"ג דר' יוחנן אמר מוחלפת השיטה ומוקים לה לרשב"ג כיחידאה, הא דרב שישא בריה דרב אידי עיקר, דהוא אמר לעולם לא תיפוך ומוקים לה סתמא כרבנן וכוותיה[ן] עבדינן. ת"ר **עבדים ושפחות אין אומרים עליהם ברכת אבלים.** שהיא ברכת רחבה. ואמר ר' יוחנן ברכת אבלים בעשרה ואין אבלים מן המניין. **תנחומי אבלים.** עומדין בשורה בשחורין מקבורת המת ומנחמין את האבל ואין שורה פחות מעשרה בני אדם. ת"ר אין קורין **אבות אלא לג' ואין** קורין **אמהות אלא לד'.** אין אומרים זכור לנו ברית אבות אלא לשלשה, אומר זכור לנו זכות אברהם יצחק ויעקב מיכן ולמטה אין מזכירין. וכך אין מזכירין זכות אמהות אלא לארבע. אלא עד יעקב חשיבי וזכותייהו גדולה, אבל השבטים לא חשיבי כי הני, לפיכך אין מזכירין וניתלין בזכותן. ד"א אין משבחין את המת בהספד שהוא בן ראובן ולא בן שמעון אלא שהוא בן אברהם יצחק ויעקב והנשים שהן בנות שרה רבקה רחל ולאה. וכמה פירושים אחרים כיוצא בהם.

תורה אור השלם

1. הָאֲנַק דֹּם מֵתִים אֲבֹל לֹא תַעֲשֶׂה פְּאֵרְךָ חָבוֹשׁ עָלֶיךָ וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעֲטֶה עַל שָׂפָם וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל: יחזקאל כד יז
2. וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל וְכָל שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהַעֲלֵיתִי עַל כָּל מָתְנַיִם שָׂק וְעַל כָּל רֹאשׁ קָרֵחָה וְשַׂמְתִּיהָ כְּאֵבֶל יָחִיד וְאַחֲרִיתָהּ כְּיוֹם מָר: עמוס ח י
3. כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְּחַיָּי בְּשִׁמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי: תהלים סג ה
4. כְּמוֹ חֵלֶב וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי וְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת יְהַלֵּל פִּי: תהלים סג ו

מוסף רש"י

לא כל הרוצה לטול את השם יטול. אם לא סומכן חכם וחסיד לכנים אין זה אלא גאוה, שמראה בעצמו שיכול לכוין לבו (לקמן יז:) אי: כתב פרישות וראלת מעוה, שאינו יכול לבטל הימנו מלבו שמים אפילו לילה אחת, לא כל הרוצה ליעלו יטלנו, דמיחזי כיוהרא ומתיגו בדיני (פסחים נה.).

מוסף תוספות

א. דבכניסת אלמנה נמי מצוה איבא. רשב"ם לעיל יא. ב. אי קשיא ליה ערבובייא דרישיה. תוס' רא"ש. ג. דלא גרע מאסטנים דהכא. שם.

מסורת הש"ס

א) [לעיל יא. וש"נ], ב) שמחות פ"ז, ג) נ"מ לא, ד) מו"ק דף טו:, ה) שמחות פ"ח הלכה יא, ו) נ"מ לא, ז) ספחים נה., ח) [מיי' פירש"י לקמן יז:], ט) [ספחים נ. זבחים צט: ק:], י) שמחות פ"ח הלכה י, כ) שמחות פ"ח הלכה יד, ל) שמחות פ"ח הלכה יג, מ) [פי' תפות לנבנו. בערוך ערך יחול], נ) [פי' יוחל מלמוחיו. בערוך כתרך הי"ל], ס) שבת דף ל:, ע) [פיטלין אנו לזין אלא בקוחי. בערוך הנ"ל].

בפמליא של מעלה. בתחורת שרי האומות. שכשהשרים של מעלה יש תגר ביניהם מיכף יש קטטה בין האומות כדכתיב ועתה אשוב להלחם עם שר פרס (דניאל י): **ובפמליא של מטה.** בתחורת החכמים: **נקרן אורה.** בזוית אורה: **ומי מעכב.** שאין אנו עושים לצוך: **שאור שבעיסה.** יצר הרע שבלבנו המחמיצנו: **איני דואג.** לא הייתי חשוב והגון להיות יורה: **ועכשיו שנוצרתי.** מה חשיבותי הרי אני כאילו לא נוצרתי: **ק"ו.** שבמיתתי עפר אני: **מרק.** כלה והתם: **כי הוה מפייס ספרא דאיוב.** על שם שאיוב נפטר בשם טוב: **מרגלא בפומיה.** דבר זה רגיל בפיו: **אני.** העוסק בתורה הרי אני כריח עם הארץ וכן [6]חברי עם הארץ כריח הוא: **אני מלאכתי בעיר.** כלומר נוחה מלאכתי ממלאכתו: **מתגדר.** מתגדל בתפוח אומנותי: **ושמא תאמר.** הדין עמו שאינו מתגדר במלאכתי שאילו היה תופס אומנותי לא היה לו לב פתוח להרבות בתורה כמותי והיה ממעיט ואין לו שכר: **שניו.** שיש לו שכר לממעיט כמו למרבה: **וכלבד שיהון לבו לשמים.** ואלא קרבנות הוא במנחות בסופה[1]: **ערוס בירתה.** להעריס בכל מיני ערמה לירתא בורלו: **תכלית חכמה.** עיקרה של תורה שיהא עמה תשובה ומע"ט: **העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא.** פירוש שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר דבפרק מקוס שנהגו (פסחים נ:) אמרי' רבא רמי כתיבי[2] עד שמים תסדך וכתיבי[3] מעל השמים כאן בעוסק שלא לשמה כו' והתם מייתי במקיים כדי שיכבדוהו וכן משמע בירושלמי דפירקין: **ויאכלו וישתו.** שבעו מזיו השכינה כאילו אכלו ושתו: **גדולה הכנסתה.** שהרי קראן שאננות ובוטחות: **לני בנישתא.** תיווקות של בית הכנסת: **כי רננן.** בית המדרש ששם שוגים משנה וגמרא: **ונערן לגבייהו.** ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת: **מפערי רננן.** זה מזה שהיה נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו ולאחרונו: **עולמך תרתה בחייך.** כל דרכיך תמצא: **פיך ידבר חכמות.** בלשון ברכה היו אומריס: **יישיבו.** לשון יושר. שתהא מבין בתורה להלכה: כל

בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון שיהו עוסקין לשמה. ר' אלכסנדרי בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו איכא דאמרי הא רב המנונא מצלי לה ור' אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. רבא בתר צלותיה אמר הכי [6]אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי ק"ו במיתתי הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא ע"י יסורין וחלאים רעים והיינו וידוי דרב המנונא זוטי ביומא דכפורי. מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי [8]אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי ותצילני מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי [9]רבון העולמים גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתיו לפניך על גבי המזבח ותרצני. [10]ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שלמה [1]טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. מרגלא בפומיה דר"מ גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל מקום. מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתו בשדה אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני אינו מתגדר במלאכתו ושמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט [2]שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה [2]מענה רך [7]משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק. מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר [3]ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם [5]לעושים לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. מרגלא בפומיה דרב [לא כעולם הזה העולם הבא] [7]העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר [4]ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנא' [5]נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי א"ל רב לר' חייא נשים במאי זכיין [9]באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגבריהו עד דאתו מבי רבנן. כי הוו מפטרי רבנן מבי ר' אמי ואמרי לה מבי ר' חנינא אמרי ליה הכי עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העולם הבא ותקותך לדור דורים לבך יהגה תבונה פיך ידבר חכמות ולשונך ירחיש רננות עפעפיך יישירו נגדך עיניך יאירו במאור תורה ופניך יזהירו כזוהר הרקיע שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב חסדא ואמרי לה מבי ר' שמואל בר נחמני אמרו ליה הכי [6]אלופינו מסובלים וגו' אלופינו מסובלים רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ור' אלעזר חד אמר אלופינו בתורה ומסובלים במצות וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות ומסובלים ביסורים

ונפשי כעפר לכל תהיה. מה עפר אינו מקבל כליה לעולם כן יהי רצון שזרעי לא יכלה לעולם כמו שהוא אומר והיה זרעך כעפר הארץ: **אני בריה וחברי בריה.** כלומר יש לו לב כמוני להכמין בין טוב לרע: **העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא.** ופ"ת האמר רב יהודה אמר רב פרק מקוס שנהגו (ד' נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ופ"ל דהכא מייתי שאינו לומד[8] אלא לקנטר חבריו[8] והתם מייתי שלומד ע"מ שיכבדוהו[2] [9]: פרק

מה א טוש"ע או"ח סי' סי' קכב סעיף ב:
מו ב טוש"ע יומון תקנה סעיף ג:
מז ג מיי' פ"ה מהלכות דעות הלכה ז:
מח ד מיי' פ"ח מהל' תשובה הלכה ב:

תורה אור השלם

1. טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ:
קהלת ז א
2. מַעֲנֶה רָךְ יָשִׁיב חֵמָה וּדְבַר עֹצֶב יַעֲלֶה אָף:
משלי טו א
3. רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יְיָ שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:
תהלים קיא י
4. וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:
שמות כד יא
5. נָשִׁים שַׁאֲנַנּוֹת קוּמָנָה שְׁמַעְנָה קוֹלִי בָּנוֹת בַּטְּחוֹת הַאֲזִנָּה אִמְרָתִי:
ישעיהו לב ט
6. אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים אֵין פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה בִּרְחֹבֹתֵינוּ: תהלים קמד יד

גליון הש"ס

ברש"י ד"ה אני כו' וכן חברי עם הארץ. עי' סוכה דף לט ע"ב תוס' ד"ה הלוקח:

מוסף רש"י

אחד המרבה ואחד הממעיט. להניח קרבנות (מנחות קי:). **באקרויי בנייהו כו'.** שעוסקות על בניהן להגיהן בגיס הספר לקרוא מקרא (סוטה כא.).

מוסף תוספות

א. [ו]אינו לומד כדי לקיים. תוס' הרא"ש. ב. שלומד התורה ומקיים המצות כדי שיכבדוהו. שם.

רב ניסים גאון

ועפעפיך יישירו נגדך. איתי' מפרש במסכתא מגילה בפרק הקורא את המגילה למפרע (דף יח) אמר לי' רמי בר [חמא] לרבי ירמיה מדיפתי מאי (משלי ד) ועפעפיך יישירו נגדך אמר ליה אלו דברי תורה שכתב בהן (שם כג) התעיף עיניך בו (ישרים) [אפילו הכי מיישרין] הן אצל ר' מאיר:

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות